

Аналітична записка
 Серія ««Соціальна політика»», № 15, 2020

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЗБАЛАНСУВАННЯ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ

Л. С. Лісогор, д. е. н., професор,
 головний науковий співробітник відділу соціальної стратегії
 центр економічних і соціальних досліджень Національного інституту
 стратегічних досліджень

В аналітичній записці розглядається сучасний стан системи професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, аналізуються актуальні проблеми та ризики її реформування, визначаються пріоритетні напрями підвищення ефективності державної політики у сфері розвитку професійної освіти. Відзначені основні проблеми, що потребують вирішення на рівні держави: неефективність багаторівневого управління; невідповідність якості підготовки випускників вимогам роботодавців; невисокий рівень престижності професійно-технічної освіти; недостатнє фінансування галузі; невідповідність змісту освіти вимогам сьогодення; нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері професійно-технічної освіти. Для підвищення ефективності системи професійно-технічної освіти пропонується реалізувати низку пріоритетних заходів: поширення дуальної форми здобуття освіти; розроблення порядку та критеріїв надання закладам професійно-технічної освіти статусу центрів професійної досконалості; унормування питань фінансування закладів професійно-технічної освіти на місцевому рівні; розроблення методичних підходів до оптимізації їх мережі з урахуванням стратегій регіонального розвитку та потреб ринку праці;

створення центрів кар'єри закладів професійної (професійно-технічної) освіти для сприяння працевлаштуванню випускників та планування їх кар'єрного розвитку.

Висновки та рекомендації

Сучасний стан професійної (професійно-технічної) освіти обмежує можливості покращення якості освітніх послуг для підготовки конкурентоспроможних випускників, рівень кваліфікації та практичних навичок яких відповідає вимогам роботодавців та суспільним запитам. Це актуалізує питання реформування системи професійної (професійно-технічної) освіти у напрямі посилення її взаємозв'язку з ринком праці на основі практико орієнтованого змісту навчальних програм, запровадження інноваційних освітніх технологій, залучення роботодавців до фінансування та управління закладами професійно-технічної освіти на основі державно-приватного партнерства, підвищення ефективності соціальної реклами професійної освіти.

Для вирішення цих завдань необхідно:

Верховній Раді України

- розглянути й ухвалити проект Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту»¹, спрямований на забезпечення якості професійно-технічної освіти, децентралізацію управління та фінансування освітніх закладів, розвиток державно-приватного партнерства в освітній сфері, підвищення ефективності профорієнтаційної роботи та популяризації робітничих професій;

Кабінету Міністрів України

- внести на розгляд Верховної Ради України доповнення до Бюджетного кодексу України у частині передачі фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів на обласний рівень;

Міністерству освіти і науки України

- затвердити Типове положення про центр кар'єри закладу професійної (професійно-технічної) освіти, діяльність якого полягатиме у підвищенні ефективності профорієнтаційної роботи, популяризації професійної освіти за рахунок сприяння працевлаштуванню її здобувачів, їх кар'єрного консультування, відстеженні трудового шляху та плануванні кар'єрного зростання випускників;

- розробити та затвердити порядок та критерії надання закладу професійної (професійно-технічної) освіти статусу центру професійної досконалості, серед основних функцій якого – впровадження інноваційних технологій навчання;

¹Проект Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Міністерство освіти і науки України. Інформація про результати громадського обговорення. – Електронний ресурс: – Назва з екрану: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennnya/2018/11/20/gromadske-obgovorennnya19112018.doc>

Міністерству освіти і науки України, спільно з Міністерством розвитку громад та територій України, місцевими органами виконавчої влади

- розробити методичні підходи до оптимізації мережі закладів професійно-технічної освіти у відповідності до стратегій регіонального розвитку, потреб регіональних/місцевих ринків праці та планів розвитку професійно-технічної освіти регіонів.

Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності системи професійної освіти у напрямку збалансування попиту та пропозиції на національному, регіональних та місцевих ринках праці шляхом:

- стимулювання розвитку дуальної форми здобуття освіти, залучення роботодавців до розроблення стандартів професійної освіти; підвищення ефективності профорієнтаційних заходів у закладах освіти та популяризації робітничих професій (соціальна реклама) для забезпечення відповідності рівня підготовки випускників закладів професійної освіти вимогам роботодавців;

- розробки державних стандартів професійної освіти з конкретних робітничих професій на модульно-компетентній основі, який передбачає формування змісту навчальної програми на основі визначених роботодавцями «навчальних результатів»; формування систем забезпечення якості освіти закладів професійно-технічної освіти для модернізації освітнього середовища;

- створення умов для розвитку публічно-приватного партнерства, що передбачає активізацію участі роботодавців в управлінні та фінансуванні закладів професійно-технічної освіти; у діяльності регіональних рад професійної (професійно-технічної) освіти; у процесі формування регіонального і державного замовлення на підготовку робітничих кадрів (з урахуванням поточних і перспективних потреб регіону; стратегій регіонального розвитку).

Питання забезпечення ефективного розвитку системи професійно-технічної освіти актуалізуються у зв'язку з процесами децентралізації. Передача функцій фінансування закладів професійно-технічної освіти на рівень місцевих бюджетів загострила ризики оптимізації мережі закладів професійно-технічної освіти без попереднього аналізу результаті їхньої діяльності. Не менш серйозним викликом є недосконалість механізмів реалізації повноважень місцевих органів влади з прогнозування потреб ринку праці у професійних кваліфікаціях на обласному рівні (зокрема, формування регіонального замовлення на підготовку кадрів на основі аналізу стану ринку праці).

З метою мінімізації ризиків, що виникли у процесі децентралізації професійно-технічної освіти, у 2017 році Кабінетом Міністрів України було реалізовано низку заходів. Зокрема, було прийнято рішення щодо: 1) надання державної субвенції на здобуття загальної середньої освіти у рамках професійно-технічної освіти; 2) освітньої субвенції на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійно-технічної освіти; 3) використання коштів державного бюджету

для фінансування підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах за професіями загальнодержавного значення². Проте реалізація цих заходів не забезпечила комплексного вирішення існуючих проблем. Затвердження Концепції «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року було спрямовано, передусім, на забезпечення ефективної децентралізації управління та фінансування у сфері професійної (професійно-технічної) освіти; підвищення її якості, розвитку державно-приватного партнерства для забезпечення ефективного взаємозв'язку системи професійної освіти з ринком праці³. Водночас збалансування попиту та пропозиції на національному, регіональному та місцевих ринках праці ускладнюється відсутністю ефективної взаємодії між місцевими органами виконавчої влади, місцевими органами самоврядування, роботодавцями, закладами освіти у питаннях розподілу повноважень з управління та фінансування у сфері професійної освіти. Прийняття нової редакції Закону України про професійну (професійно-технічну) освіту, що визначатиме правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку цієї системи для покращення якості зайнятості, розвитку освіти упродовж життя, сприятиме мінімізації негативних наслідків реалізації цих проблем.

Аналіз нормативно-правової бази розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні, інформаційно-аналітичних матеріалів Міністерства освіти і науки України, Державної служби статистики України, експертного середовища дає змогу визначити найсуттєвіші проблеми, що ускладнюють збалансування попиту та пропозиції на національному, регіональних та місцевих ринках праці.

1) *Неефективне багаторівневе управління професійно-технічною освітою*, яке проявляється через недостатньо чіткий розподіл обов'язків та повноважень щодо управління цією системою. Реформування системи управління професійно-технічною освітою передбачало утворення регіональних рад професійної освіти. Однак дотепер ефективність діяльності регіональних рад щодо прийняття управлінських рішень на регіональному/місцевому рівнях, розроблення пропозицій щодо формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів і фахівців на основі аналізу інформації про стан ринку праці регіону залишається недостатньо високою.

2) *Невідповідність якості підготовки випускників закладів професійно-технічної освіти вимогам роботодавців*. За даними обстеження Світового банку «Навички для сучасної України», майже 70 % опитаних фірм підтвердили, що випускники закладів загальної (у тому числі вищої) та професійно-технічної освіти не володіють практичними навичками або сучасними знаннями; понад 58 %

² Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 505 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах за професіями загальнодержавного значення». – Електронний ресурс. – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2017-%D0%BF>

³ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року» № 419-р від 12 червня 2019 р. – Електронний ресурс. – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80>

відзначили відсутність типів та рівнів навичок, необхідних роботодавцям; 55 % – актуальних знань⁴. Разом із тим, незважаючи на затвердження Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти⁵, недостатньо результативним є залучення роботодавців до розроблення державних стандартів професійної освіти на основі модульно-компетентнісного підходу; організації стажування викладачів, майстрів виробничого навчання та учнів на виробництві.

3) *Невисокий рівень престижності професійної (професійно-технічної) освіти в Україні.* Зменшення чисельності учнівського контингенту закладів професійно-технічної освіти (з 314,0 тис. осіб у 2014 р. до 241,4 тис. осіб у 2018 р.)⁶ відбулося не тільки внаслідок скорочення частки молоді у віці 15-24 роки у загальній чисельності постійного населення (з 11,3 % до 9,6 % за аналогічний проміжок часу⁷). Результати обстеження «Перехід молоді від навчання до стабільної роботи» Міжнародної організації праці підтверджують неперестижність отримання професійно-технічної освіти для молоді (майже 62,3 % респондентів не були готові переорієнтуватися з отримання вищої освіти на отримання освіти професійно-технічної)⁸. Неefективність профорієнтаційної роботи також обмежує можливості популяризації професій, які потребують кваліфікованої праці.

4) *Недостатнє фінансування галузі та незначні інвестиції у модернізацію матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти.* Існуючі проблеми розвитку системи професійно-технічної освіти значно загострилися у зв'язку з передачею фінансування видатків на підготовку робітничих кадрів у закладах професійно-технічної освіти з державного бюджету на місцеві бюджети у ході децентралізації, а також передачею майна цих закладів із державної до комунальної власності з 1 січня 2016 р.⁹. У поточній ситуації ризики забезпечення належного фінансування закладів професійно-технічної освіти за рахунок місцевих бюджетів зростають.

5) *Невідповідність змісту освіти та методики викладання вимогам ринку праці та потребам особистості.* Недостатньо динамічно відбувається модернізація освітнього простору (технічне переоснащення закладів професійно-технічної освіти, запровадження інноваційних технологій у процес навчання). Зокрема, незначною залишається частка стандартів професійної (професійно-технічної) освіти,

⁴ Хімена Дель Карпіо, Ольга Купець, Ноель Мюллер і Анна Олефір (2017) «Навички для сучасної України» Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк 1818 H Street NW, Washington DC 20433. – Електронний ресурс. – Назва з екрану: <http://documents.worldbank.org/curated/en/808141497006924267/pdf/111553-UKRANIAN-PUBLIC-SkillsformodernUkraineUKR.pdf>

⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» № 660-р від 19 вересня 2018 р. – Електронний ресурс: – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80>

⁶ Професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. Інформаційні матеріали (станом на 1.01.2019 р.). Міністерство освіти і науки України, 2019

⁷ Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2019 року. Державна служба статистики. – Електронний ресурс. – Назва з екрану: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_rpu2019.xls

⁸ Перехід на ринок праці молоді України: результати міжнародного дослідження “School-to-work transition surveys” України у 2013 та 2015 роках / Елла Лібанова, Олександр Цимбал, Олег Ярош та Лариса Лісогор; Міжнародне бюро праці. – Женева : МОП, 2016. (“Work4Youth” Publication series; №. 11, ISSN 2309-6780; 2309-6799 (web pdf)). – Електронний ресурс: – Назва з екрану: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_536293.pdf

⁹ Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік», стаття 27. – Електронний ресурс. – Назва з екрану: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19>

розроблених на модульно-компетентнісній основі. Слабкою також залишається мотивація педагогічних працівників та майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти до підвищення кваліфікації, запровадження інноваційних технологій як результат збереження невисокого рівня оплати праці.

б) *Нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері професійно-технічної освіти* як результат збереження слабкої зацікавленості соціальних партнерів у модернізації мережі закладів професійно-технічної освіти.